

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Regvla Morvm Sive Tractatvs Bipartitvs De Sufficienti Ad
Conscientiam Rite Formandam Regvla In Quo Usus
Cujusvis Opinonis Practice Probabilis Convincitur Esse
Licitus**

Terillus, Antonius

Leodii, 1678

Quæst. LVIII. Vtrùm, & quando difficultas servandi legem reddat partem
minùs tutam nobis licitam in dubio?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77827](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77827)

QUAESTIO QUINQUAGESIMA OCTAVA.

Virum, & quando difficultas servandi legem reddat partem minus tutam nobis licitam in dubio?

Consilium de tractanda quaestione illa.

QUAESTIO ista ejusque solutio non est necessaria ad intentionem principale praesentis controversae; illa enim magis spectat ad tractatum de legibus, quam de conscientia. Verum quia Auctores saepe recurunt ad difficultatem & incommodum, tamquam ad rationes, propter quas excusamur in dubiis, ideo, ad complementum doctrinae de dubiis, nonnihil ad hujus quaestiones determinationem afferemus.

Celladeus lib. 4. quest. 14. & 15. hanc rem fuse tractat; sed eam ita versat, ita omnia in dubium vocat, ut nil ferme certi statuat, sed Lectorem valde perplexum relinquit, quid quaestioni sit respondendum. Immo ipsemet in praecipuo puncto haeret dubius, nec sufficienter explicat sententiam suam. Ego quid in hac re dicendum sit, paulatim ac ordinate exponere conabor.

ASSERTIO PRIMA.

Aliqua praecpta obligant contra omnem difficultate occurrentem.
Aliqua praecpta semper tam stricte obligant, ut nulla difficultas quemquam ab observatione rei praecpta excuset.

TALIA sunt praecpta non blasphemandi, non colendi plures Deos, & alia similia, quae prohibent res ita intrinsece malas, ut nulla ratione honestari possint. Tenemur enim potius mortem & omnia tormenta subire, quam ea violare. Idem valet in nonnullis aliis praecptis divinis, quamvis non sint de objecto essentialiter malo. Deus Judaeis polygamiam olim indulgit, eam Christianis tam absolute prohibuit, ut nulli liceat duas uxores simul habere, quamvis ob fugam, vel raptum prioris cogatur cum summa difficultate castitatem servare. Dantur ergo praecpta, a quorum observatione nullum incommodum, nulla difficultas excusat.

ASSERTIO II.

Dantur praecpta a quorum observatione gravis difficultas excusat.
Dantur praecpta non solum juris humani, sed etiam juris naturalis ac divini, a quorum observatione gravis difficultas excusat.

HEC etiam assertio extra dubium est posita. Inprimis excusatur a lege jejunandi, recitandi horas, &c. qui citra grave incommodum nequit ea observare. Rursus lege naturali. P. A. Terilli, Regula Morum. PARS II.

rali ac divina prohibetur est quidquam accipere propter mutuum ultra sortem; & tamen licet aliquid accipere ob damnum emergens, ut omnes communiter tradunt. Dantur ergo praecpta etiam juris Divini ac naturalis, a quorum observatione gravis difficultas & incommodum grave excusat. Porro cum difficultates occurrentes aliquando excusent, aliquando non excusent, superest, ut tradatur regula aliqua, unde incommoda quae excusant, dignoscantur ab incommodis quae non excusant.

ASSERTIO III.

Ea omnia & sola incommoda ac difficultates excusant ab observatione legis, quae ita alterant rem alioquin certo praecipiam, ut prudenter credibile faciant, legem ad illam pro tali circumstantia non extendi, aut certe post omnia considerata dubium relinquunt, utrum lex pro tali circumstantia extendatur ad rem illam.

PROBATUR. Inprimis omnes istiusmodi difficultates excusant, quippe quae directe, vel indirecte sufficiunt ad conscientiam debite formandam de honestate operis. Directe quidem, si reddant certum aut probabile, quod lex ad rem talibus circumstantiis affectam non extendatur. Indirecte vero, si post omnia debite considerata id ipsum relinquatur dubium, quia lex dubia non obligat, sed standum est pro possessione libertatis, maxime si lex observari non possit citra grave detrimentum. Rursus istae solae difficultates excusant, quia nullae aliq. vi sua sufficiunt ad conscientiam rite formandam de honestate operis, cum ne quidem dubium reddant, an lex ad talem casum extendatur. Ergo excusant ab extenditur ad illam; cum absque dubio omnes teneantur ad ea praestanda, quae aut certe scimus, aut ita probabiliter credimus esse actu praecpta, ut post debitam diligentiam adhibitam non possumus prudenter dubitare, utrum sint permissa. Haecenus in eo solum Celladeus a nobis discrepat, quod putet incommodum non excusare, nisi reddat certum, aut directe probabile, quod lex non detur; in quo loquitur quidem consequenter ad sua principia de jure dubio, quod vult esse obligatorium; sed quia ostensum est, jus dubium non obligare, ideo illud quoque incommodum excusat, quod sufficit ad ipsum jus reddendum dubium.

Incommoda & difficultates quae reddunt legem dubiam excusant ab obligatione legis.

Q 2

ASSER-

ASSERTIO IV.

Difficultas servandi legē frequentius tollit obligationē in legibus humanis, quam in divinis.

Difficultates, ab observatione legum excusantes, longē frequentius locum habent in humanis legibus, quam in Divinis.

Solus Deus leges subditis debet aptat.

5. **P**ROBATUR. Solus Deus est perfectus legislator, quippe qui solus novit omnes circumstantias, quæ possunt occurrere; solusque perfectè novit vires, quas subditis suis largitur. Ille proinde solus est, qui potest leges condere, aut nullis aut paucissimis exceptionibus obnoxias. Hinc ita leges ac onera viribus subditorum aptat, ut rarè ob difficultates intercurrentes eos excusari velit. Hoc enim ad bonitatem, prudentiam, ac majestatem Dei spectat. Atque hinc est, quòd in legibus Divinis rarè excusentur ob difficultates intercurrentes; & quidem rarissimè in jure naturali, in quo si obligatio videatur cessare, ideo est, quia materia illa ad aliam speciem quodammodò extrahitur. Unde quando aliquid ultra sortem accipitur pro mutuo, titulo damni emergentis, tunc presè loquendo lucrum non datur propter mutuum (hoc enim lege naturali prohibitum est, quia præcisè ob titulum mutui nil licet accipere) sed solam propter damnum. quod hic & nunc accidit ratione mutui. Itaque tunc damnum imminens fundat titulum novum, & transfert actionem ad aliam speciem. Equum autem non est, nos obligari ad damnum subcundum, quia favorem alteri præstamus, nisi is consentire velit in compensationem. Atque hinc non ob mutuum, sed solam occasione mutui licet aliquid accipere ultra sortem ob damnum emergens.

Legislator humanus in multis deficit ad leges constituendas.

6. At legislatores humani nec omnes difficultates intercurrentes provident, nec vires singulorum metiri possunt. Præterea aliqui aliquando deficiunt nimis dura præcipiendo, de quibus Christus ipse *Matth. 23.* conquestus est, quòd *alligent onera gravia, & importabilia, & imponant in humeros hominum.* Quamvis autem duris istis & iniquis legislatoribus obtemperandum sit, quando constat, eos velle nos ad ista obligare; nihilominus loquendo de aliis, de quibus meritò præsumimus, eos nolle suos subditos nimium gravare, sæpe magna difficultas interveniens sufficit ad existimandum, quòd non intenderint subditos tanto oneri subicere. Hoc autem frequentius longè intervenit in lege humana, quam in Divina, ut rationes allatæ evincunt.

ASSERTIO V.

Difficultas, consuetæ difficultatis, per se connexa cum observatione præcepti, non excusat obligationem legis.

Quando res, que præcipitur, est per se valde difficilis, consuetæ difficultatis, per se connexa cum observatione præcepti, non excusat.

7. **R**ATIO est, quia legislator sciens & volens obligat ad istam difficultatem subcundam. Ergò illa non excusat. Sic difficile est jejunaire per totam quadragesimam. Hæc difficultas non excusat à jejunando; ne patet, quia ipsa directe præcipitur. Et sanè in tali casu, nisi aliud aliquòd incommodum interveniat præter ipsam difficultatem rei præceptæ, rarè excusantur homines à præcepti illius observatione.

8. Ab his etiam Cellædeus non multum vide-

tur dissentire; in eo tamen prorsus displicet, quòd humanas leges quoad rigorem quodammodo æquet Divinis; eò quòd, si Ecclesia sit mater benigna, etiam Deus sit misericors Pater. Præterea Ecclesia mater, inquit, regitur à Deo Patre. Unde videtur infinuare, ac inferre, Ecclesiam quoad rigorem ac indispensabilitatem sanctorum legum Deum imitari; nisi enim ad hoc infinuandum dicta illa afferrentur, ad præsens institutum non facerent. Verùm in his est ingens disparitas ob rationes allatas, ut patet. Nec desunt alia plures gravissimæque, petita à justitia Dei, qua ipse ut supremus Jdex opera misericordiae contemperat rigore justitiæ, & quidem in alio longè gradu, quam ullus superior creatus.

9. Petes, an umquam excusentur ob propriam difficultatem rei præceptæ, si illa multum augetur in suo genere?

Respondet Cellædeus §. 3. quòd talis difficultas, utcumque aucta, numquam exculet, alioquin si excusatio induceretur per plus in eodem genere, vigor legum flaccesceret, nec ullius obligatio esset fixa, & stabilis: & hoc tradit tamquam certum. Verùm fallitar, quia id nec certum, nec univèrsaliter verum est; imò oppositum videtur certum, ut mox ostendam.

10. Respondeo ergò, difficultatem in uno genere rarè valde augeri, quin per illud augmentum difficultas alterius generis ex accidente accrescat. Sic si homo ex propria constitutione jejunaire nequeat, quin ob excessum famis ingentem spirituum evacuationem ad deliquium usque patiatur, haud dubiè non tenebitur jejunaire. Non tamen certum est, ex quo capite excusetur, an ob solum famis excessum? an ob deliquium animi, & alia incommoda, quæ communiter non connectuntur cum jejunio? Contendit Cellædeus, nullam dari excusationem ob solam difficultatem famis utcumque auctam, quia si alia incommoda non annexerentur, utique homo teneretur ad jejunium. Verùm hoc dictum, tametsi esset verum, parum ad praxim conduceret, quia quamvis difficultas jejunandi, si magnopere crescat, fere semper inducat alia incommoda; illa tamen relatè ad hunc hominem fundantur in jejunio, & sic difficultas jejunii aucta est propria illorum origo. Unde meritò dicitur, quòd difficultas illa aucta excuset, quia ut aucta est radix aliorum incommodorum, ut patet. Cæterum restrictio Cellædei non est admittenda; supraimus enim, hominem ex propria constitutione majorem longè ex jejunio & fame dolorem ac difficultatem pati, quam pateretur ex gravi flagellatione, vel vehementi dolore capitis; adeo ut utrumlibet, immo illorum utrumque libenter prælegeret mero tormento famis. Quis dixerit, talem hominem obligari ad jejunium? Certè non est credibile, moderatos legislatores voluisse peculiarem subditum ad tantum onus obligare. Hoc inde colligitur, quòd si omnes tantam difficultatem paterentur in jejunando, haud dubiè legislatores, talem legem nunquam tulissent. Hac ratione qui fame cavina, seu morbo illo, quem lupum appellant, laborant, excusantur à lege jejunii, quia difficultas illorum tantum excrescit supra difficultatem ordinariam, ut sit moraliter alia res. Et hoc verum est, etsi nil prorsus patiantur præter plus in eadem specie physica, sive ob dolorem, sive ob defectum spirituum, & languorem ex inedia conceptum. Neque hinc magis tollitur vigor legum, quam tollatur ex eo, quòd

quod esset obligatio ob difficultatem alterius generis per accidens connexam; quia universaliter verum est, legem ad illos extraordinarios casus non extendi, quos legislator excepisset, si de illis expressè cogitasset. Hoc autem locum habet in ingenti augmento difficultatis accidentaliter connexæ cum opere præcepto, sive illa difficultas sit in eadem, sive in diversâ specie, cum difficultate operis præcepti.

Idipsum exemplis confirmatur.

11. Nec desunt alia exempla. Multa peccata ita reservantur, ut pro obtinenda absolutione Sedes Apostolica sit adenda. Jam communis Theologorum opinio est, plures in particulari excusari ab hoc onere. Numerant autem non solum infirmos, qui physicè non possunt, sed etiam debiles, senes, foeminas, & pauperes, quod absque valde magno incommodo & periculo nequeant legi illi obedire: & sanè incommodum istorum non consistit in nova specie incommodi, sed solum in augmento incommodi ab omnibus ferendi, qui legi obediunt. Quod ut clarius appareat, dicamus, incommodum, expensas, & periculum hic & nunc necessariò subeundum in itinere ex Sicilia Romam non excusare; at duplo majores, ex Syria Romam excusabunt. Si nec hoc: at certè difficultates subeundæ in itinere Romam ex Indiis, vel Japonia excusabunt. Nemo enim, ni fallor, dixerit Indos Japoniosque hac lege teneri, quamdiu sunt in Japonia; non enim est credibile, legislatorem voluisse eos comprehendere in sua lege; & tamen evidens est, difficultatem ab istis subeundam, solum excedere difficultates ab aliis subeundas in eadem specie. Verùm in rebus moralibus purus excessus physicus in eadem specie sæpe inducit quandam diversitatem specificam moralem in ordine ac obligationem & liberationem ab obligatione. Itaque certum videtur, quod propria difficultas rei præceptæ aliquando excuset, si illa valdè multum augeatur in suo genere. Ficta ergò est certitudo oppositi, à Celladeo prætenfa.

ASSERTIO VI.

Difficultas & incommodum accidentaliter adveniens rei præceptæ, si sit valde magnum, sæpe tollit obligationem.

Difficultas magna per accidens adveniens sæpe excusat ab obligatione legis.

12. **P**ROBATUR assertio, quæ ex æquo procedit de omnibus rebus præceptis, sive illæ de se faciles fuerint, sive difficiles; quia utriusque æquè accidentale est, quod nova & inconsonata difficultas adveniat. Probatur, inquam, quia quando legislator, maximè humanus, simpliciter jubet aliquid, non solet attendere nisi ad rem illam secundum se spectatam, & ad difficultatem per se cum illa connexam. Ergò intentio illius non fertur in rem illam prout affectam gravissimo incommodo per accidens connexo; qualia sunt illa, quæ à legislatore humano solent non prævideri. In talibus enim Deus ipse, nisi aliud aliquo modo exprimat, solet aliud non exigere, quam quod prudens legislator humanus eandem legem eisdem verbis condens exigeret. Humanus autem legislator, & humana prudentia non solent respicere ad ea, quæ sunt per accidens, sed solum quæ sunt per se. Ergò ea sola aliquando respiciuntur. Ratio est, quia materia tali difficultate affecta sæpe est moraliter alia ab illa, quæ præcipitur, saltem respectu intentionis R. P. A. Terilli, Regula morum, PARS V.

in legislatoris. Ergò res taliter affecta sæpe est præter intentionem legislatoris. Ergò præter legem. Sic valdè ægroti non tenentur recitare horas canonicas, aut jejunare, &c. quia, præter intrinsecam difficultatem talium operum, accedit illis nova difficultas, ratione magnæ ac valdè molestæ infirmitatis, ad quam subeundam intentio legislatoris, simpliciter præcipientis recitationem horarum aut jejunium, non extenditur. Et sanè assertio hæc adeo certa est, ut sit regula juris, *Necessitatem facere licitum, quod aliàs non esset, ut bene advertit Suarez de legibus lib. 3. cap. 30. num. 12.*

13. Eadem assertio locum habet etiam in jure Divino ac naturali. Integritas Confessionis, & habet etiam sumptio Eucharistiæ sunt res præceptæ jure Divino; & tamen omnes admittunt, homines aliquando excusari ab utraque propter maximam aliquam difficultatem, aut ingens incommodum, sine quibus illæ leges hic & nunc observari non possunt. Non enim est credibile, Christum voluisse ea in talibus circumstantiis à nobis sub præcepto exigere. Et sanè Christus ipse aperte insinuavit, leges etiam Divinas aliquando ob difficultatem accidentaliter annexam non obligare. David 1. Reg. 21. propter necessitatem manducavit panes Propositionis, quos lex à Laicis commedi prohibebat. Factum hoc Christus Matthæi 12. defendit, ubi hoc exemplo adducto excusat suos discipulos, qui die Sabbati spicas vellebant. Hoc etiam ita exposuit S. Thomas 3. parte quæst. 40. art. 4. ad 13. & eodem modo declarat factum Machabæorum pugnantium die Sabbati, 2. 2. quæst. 100. art. 8. Itaque cum veritas asserti locum habeat in lege positiva Divina, utique à potiori admittenda est in lege humana. Idem videre est in jure naturali. Clerici beneficiari tenentur ad horas canonicas ex justitia; & tamen illi non minus quam non beneficiari excusantur ob gravem infirmitatem. Non teneor restituere enssem Domino illum repetenti, si sit furiosus, aut præ iracundia ipsius sit valde probabile, quod sit me vel alium vulneraturus. Immo videtur quod non teneor restituere, si sit sibi ipsi, aut aliis præ iracundia nociturus in temporalibus, animalia propria aut aliena occidendo, &c. Extrema etiam necessitas, ex debitorum restitutione inevitabiliter incurrenda, suspendit obligationem restituendi, saltem quando creditor, qui solutionem exigat, ex dilatione parvum aut nullum detrimentum patitur. Itaque indubiè conclusio locum habet in omni genere legum, quamvis exceptio ista sæpius locum habeat in legibus ac præceptis purè humanis, quam in aliis.

14. Dices: Adam peccavit edendo pomum vetitum, quamvis per accidens non exigua difficultas servandi legem illam accesserit, postquam Eva pomum illi comedendum obtulit; quia jam debebat resistere Uxori, quam plurimum amabat, quod illi videtur arduum fuisse. Rursus multa incommoda videntur sequi in multis materiis, ut in delationibus in materia fidei faciendis, in casibus reservatis, &c. & tamen ob has difficultates nec Adam excusatus fuit, nec nos excusamur; non enim videtur esse realis differentia inter leges divinas & humanas. Quod si ægrotus non teneatur ad jejunandum & ad similia, id ideo est, quia constat nobis positivè de mente legislatoris, nolentis tales sub lege comprehendere. At quando de hoc non constat, tutior pars tenenda est. Ita Celladeus § 3.

Respondeo, Celladeum supponere, Adamum valde

Adam non habuit magnam difficultatē abstinendi ab usu pomi vetiti, postquam Eva illud ei edēdū obtulit.

Si habuisset magnā difficultatē nō ideo excusatus fuisset.

valde magnam difficultatem habuisse in abstinendo à pomo vetito, postquam Eva commederat, illique pomum obtulerat, &c. verum hoc illi probandum erat, cum sciamus, passiones in statu illo integritatis rationi perfectē subiectas fuisse. Hinc autem sequi videtur, difficultatem Adami non fuisse valde magnam, cum ex una parte per rationem sciret longē deterius esse Deum offendere, quā uxorem; & ex altera parte passiones non illum impellerent, nisi iuxta motum rationis. Sed quidquid sit de hoc, argumentum nos non urget; non enim dicimus gravem difficultatem adventitiam semper, sed solum aliquando excusare; nominatim autem non excusat, quando non est probabile, legislatorem noluisse pro tali casu obligare. Atqui hoc non poterat esse probabile Adamo, quia noverat Deum utriusque præceptum illud injunxisse; adeoque seipsum non solum ut personas peculiare, sed ut in vitam individua conjunctos esse obligatos ad servandam legem. Unde sequitur, unumquemque illorum, non obstante pravo exemplo ac suasionē alterius, à pomo illo edendo abstinere debuisse. Idem ex eo etiam colligitur, quod Deus discretē postulasset hoc præceptum illibatum servari in testimonium subjectionis & obedientiæ primorum Parentum. Ergo constabat, Deum, ob nullam difficultatem in illo statu intercurrentem, voluisse primos homines ab illius obedientia liberare. Idem à posteriori colligitur, quia si Adam putasset se ob hanc difficultatem fuisse liberatum à lege, hanc utique excusationem attulisset. Non attulit autem, sed solum dixit mulier dedit mihi, & comedi. Ergo vel difficultas, quam patiebatur, non erat magna, vel certē satis sciebat, & credebat, Deum exegisse obedientiam, non obstante illa difficultate.

15. Ad exempla juris humani dicendum est, illa communiter & ex se iuxta ordinariū rerum cursum esse observatu difficilia: hæc difficultas bene nota, & à legislatoribus considerata fuit, qui tamen, ea non obstante, voluerunt legem observari. Ceterum in his etiam materiis maxima aliqua difficultas extraordinaria excusat, ut constat ex dictis.

Difficultas rei, non declaratio legislatoris avertit obligationē in legibus humanis.

16. Ad ultimum, constat quidem graviter ægrotantes excusari à lege recitandi horas, jejuniū, &c. quia omnes in id consentiunt. Sed unde quæso in hanc consentionem conspirant? non ab ulla lege aut declaratione superioris, ut patet. Quamvis enim Innocentius III. in cap. Concilium de observatione jejuniorum expressè definiat, esum carniū infirmis, illum petentibus, indulgeri posse ac debere, tamen ita loquitur, ac si id satis constaret ante talem declarationem, & rationem dat, per quam assertionem probamus, quia scilicet *necessitas legi non subjacet*. Nihilominus in aliquibus legibus nulla ejusmodi constitutio invenitur, à quibus tamen constat magnam necessitatem sæpe obligationem auferre. Itaque Auctores ideo solum in hoc universaliter consenserunt, quia videbant, legislatorem aut expressè aut tacitè noluisse talem casum comprehendere, ob nimiam difficultatem per accidens intervenientem. At hoc æquè valet in multis aliis casibus, in quibus proinde ob solam difficultatem non minus excusamur, quā in casu jejuniū.

ASSERTIO VII.

Difficile & periculosum est in determinatis materiis exactè definire ultimam, seu infimam mensuram difficultatis ac novimenti, ab observatione legum nos excusantis.

17. EST difficile, quia, quando res non magis & minus, ut paulatim crescendo transimus à quantitate certò obligante, ad quantitatem certò non obligantem. Arduum prorsus est exactè determinare maximum obligans, & minimum deobligans, ut patet in omnibus, que per continuum augmentum transunt à peccato veniali ad mortale, aut à parvo ad magnum; quod locum habet tam in moralibus, quā in physicis. Sic in moralibus difficile est determinare ultimum seu infimum furtum, quod est graviter prohibitum. Similiter in physicis difficile est determinare molem præcisam, per quam puer mutatur in adolescentem, adolescens in virum, seu qua fit transitus à non magno ad magnum. At hic est casus noster. Est etiam periculosum, quia cum veritas non possit certè sciri, timendum est ex una parte, ne legem evacuemus, & ex altera verendum, ne legem alstruendo ultra debitum proximorum humeris onus imponamus. Ratio à priori hujus difficultatis oritur à defectu mensuræ certæ, per quam parvum distinguatur à magno, quia quod est magnum respectu unius, respectu alterius est parvum. Similiter quæ magna sunt respectu minorum eadem parva sunt respectu majorum. Sic magna Formica, exiguum quid est respectu equi parvi, &c. Præterea ubi est magnum & parvum, est etiam medium, quod plerumque est prorsus dubium, quia nescitur an ad magnum pertineat, an ad parvum.

18. Hoc est generale periculum, quod in omni casuum resolutione intervenit, quando questio non est certa, nec aliter quā probabiliter conjectura determinari potest. Verum Cellædus lib. 4. quæst. 15. plura alia pericula enumerat quasi propria illorum, qui difficultates ac dubia moralia, maxime in particularibus materiis, per difficultates intervenientes resolvunt. Primum est, quod sic resolvens induat personam legislatoris, assumendo ipsius munus, mentemque illius declarando. Judicat enim, quid in hac re absolute, quid in hisce circumstantiis, quid quoad hanc personam illi visum fuerit. Probat autem hoc ei visum fuisse, quia hoc debuit illi visum esse, occurrente ista difficultate vel incommodo. Hoc autem est munus legislatoris quodammodo sibi tribuere, & sufficientiam quandam ad leges ferendas usurpare. Certè nisi hanc sufficientiam habeat, non potest tutò judicare, sic vel sic debuisse videri legislatori. At hæc sufficientia paucorum est, quia pauci sunt, quibus respublica legum ferendarum sufficientiam tribueret, si ad tale munus se offerrent.

19. Secundò in casibus particularibus locum habet amor & odium, spes & metus, quibus coloratur passionibus intellectus à munere rectè judicandi. Plerumque defleat, ut Arist. 1. Rhet. 1. bene observavit; ubi ostendit, munus senatoris ac iudicis esse difficilius munere legislatoris. Primum, quia facilius est invenire unum vel paucos prudentes, qui leges ferant, quā multos. Deinde leges

leges post longam consultationem feruntur, iudicia vero brevissimo tempore conficiuntur. Praeterea, & hoc maximum est, legislator de universalibus atque de futuris disponit; senator vero & iudex de praesentibus & particularibus rebus iudicant. Unde fit, ut cum ament & oderint, sua quoque utilitas connexa sit, non satis queant veritatem perspicere, sed propria vel voluptas vel dolor iudicia obumbret. Unde infert Philosophus, minimum iudici relinquendum esse, sed omnia quantum fieri potest, a legibus ipsis explicari ac determinari debere. Ita Aristoteles loco citato. Haec autem omnia a fortiori dici possunt de iis, qui casus resolvunt; qui certe multi sunt; facilius autem est invenire unum vel paucos legislatores prudentes, qui omnia explicant, quam plures doctores sapientes, qui dubia resolvant. Deinde casus breviori tempore quam iudicia confici solent. Tertio amor & odium, spes & metus, objectorum ac personarum praesentia non minus doctorum, quam iudicum mentem obfuscant. Accedit bonum spirituale, ad quod casuum conscientiae resolutiones ordinantur esse difficilius cognitu, quam bonum temporale, quod a legibus humanis potissimum respicitur. Si ergo ob istas rationes periculosum sit iudici a senatori recte iudicare de rebus civilibus, multo magis periculosum erit Doctore de rebus conscientiae iudicium facere, & dicere, hoc legislator voluit, quia hoc velle debuit. Quod si non de humana, sed de divina ac naturali lege agatur, quis tutò dicere valet, hoc non illud Deus voluit, quia velle debuit; hoc vel illud illi visum est, quia videri debuit?

22. Quae ex istis spectant ad probandam difficultatem recte iudicandi in casu praesenti, venustissima sunt; sed male appropriatur huic materiae, quasi illi soli convenirent; omnia enim aequè urgent in solutione casuum, quando titulus incommodi ac difficultatis gravis locum non habet: v. g. difficile est distinguere omnia facta magna à parvis, & exactè determinare quòd haec sit quantitas praecise sufficiens ad peccatum mortale, adeo ut omnis quantitas infra illam solum fundet peccatum veniale. Certè spes & metus, amor & odium, & reliqua à Philosopho ponderata, non minus in huius quam aliarum quaestionum resolutione locum habent, ut patet. Sed & in hac quoque materia, quae utique est juris naturalis ac Divini, declarare debet Theologus mentem legislatoris, etiam Dei ipsius, & dicere, quid absolute, quid in hisce circumstantiis, ac in ordine ad istas personas voluerit Deus graviter, quid leviter prohibere. Neque tamen hoc est sufficientiam ad leges ferendas usurpare, aut munus legislatoris assumere, sed humiliter atque submisè sensum legum factarum investigare, quando legislator mentem suam sufficienter non explicuit. Cum enim constet, aliqua furta esse gravia, alia levia, nec Deus satis declaraverit, quae praecise quantitas sit gravis, quae levis, sive res consideretur absolute sive relative, superest, ut cum debita submissione voluntas eius investigetur, & declaratur. Investigatur autem à doctis & probis subditis ope rationis, quae, ex variis circumstantiis firmata, non concludit, Deum debuisse (ut non minus immeritò quam nimis crudè enunciat Celladeus) sed voluisse haec facere, quia iis omnibus in quibus certò scimus quid voluerit rectè inspectis, aliisque circumstantiis bene perpenfis, congruum est existimare, eum de facto talem mensuram statuisse, &c. Ita tamen ut pro sua sapientia ac providentia longè aliter statuere potuisset. Idem dicendum proportionatè de aliis legibus in casu simili.

Objectio: necessitas male appropriatur praesenti materiae.

Qui leges interpretatur, non assumit munus legislatoris.

Nec dicit quid Deus debuit, sed quid voluit praecipere.

Argumentum Celladei nil conducit ad intentum.

Celladeus propriis argumentis urgetur.

Theologi majorè adhibent diligentiam ad solvendas quaestiones communes, quam legislatores ad condendas leges.

Aliae difficultates ob ignorantiam terminum, respectu cuius incommo- dum dicitur magnum.

Aliae ob periculum non debite applicandi mensuram.

Dura Celladei opinio de obligatione restitutionis.

20. Rursus quamvis haberetur mensura certa ad dignoscendum magnum & parvum, adhuc difficile & periculosum esset haec distinguere; quia nesciremus, an incommodum quasi absolute mensurandum esset, an comparative tum ad Personas, tum ad alia incommoda magna & parva. Rursus nesciremus, an mensurandum esset in ordine ad finem ultimum, in ordine ad quem omnia, etiam gravissima, vocantur ab Apostolo momentaneum & leve tribulationis nostrae, & Christus ipse eadem vocavit modicum. Et sanè à Prudentibus & Sanctis viris videmur doceri, quòd omnia incommoda vitae huius mensuranda sint in ordine ad finem ultimum.

21. Demum periculum esset, ne mensura debite applicaretur. Sic accidit nonnunquam, ut quis magnum incommodum passurus sit, si solvat debita. Jam si dicas, illum non tenci ad restitutionem, quia restituere nequit sine gravi incommodo, malè applicas mensuram; quia videndum etiam est, quale sit incommodum creditoris, qui fortasse non minus incommodi patitur ob carentiam restitutionis, quam debitor pateretur, si omnia restitueret. Ita Celladeus, qui in particulari materia iustitiae benè observat, multas esse difficultates ac pericula mensurandi omnia haec exactè, tam absolute quam relative, tam respectu restitutionis faciendae à Principibus quam à privatis, quae meum non est investigare. Tandem concludit pro regula generali, quòd unusquisque in conscientia teneatur ad solutionem, ac ceteros actus iustitiae in omnibus casibus, in quibus in foro externo ad illos iure obligaretur à iudicibus, si omnia illis paterent, sicut patent in foro interno. In tali enim casu idem est iudicium utriusque fori. At in foro externo non videtur attendi difficile, sed impossibile; quòd si quis non sit solvendo, cogunt domos & alia vendere. Haec ille.

23. Ceterum non apparet, quòd ad praesentem quaestionem doctrina illa Philosophi, ejusque ad Theologos applicatio conducatur. Considerandum quidem esset, omnia à legislatoribus ita determinata fuisse, ut nihil iudicibus, nil doctorum opinionibus determinandum relinqueretur. Verum cum hoc non sit factum, quid agendum? Nónne veritas optimo quo potest modo est investiganda? At quis modus superest, nisi ut periti & probi eam quaerant, inventamque aliis proponant? Parum autem interest, an hoc munus sit facilius vel difficilius munere legislatoris, quia quaecunque est, necessarium est, & in necessariis optimum, quod haberi potest, eligendum est, etsi illud non sit perfectum, sed variis exceptionibus subiaceat. Sed & eadem comparatio ipsum Celladeum impetit, utpote qui contra communem fermè omnium opinionem valdè resolute docet, Deum noluisse haec & illa, quae tamen alii communiter putant Deum voluisse. Quis quæso horum majori periculo subjacet? Quis magis legum ferendarum sufficientiam arrogat? Quis potiùs legislatoris sibi munus assumit? Viderit Celladeus, & cum se propriis argumentis irretitum viderit, aut nostrae solutioni acquiescat, aut meliorem tam pro se quam pro nobis afferat.

24. Praeterea immeritò sugillat Theologos, cò quòd minorem diligentiam quam iudices ac legislatores adhibeant. Certè si sermo sit de quaestionibus multam agitatatis, nominatim autem de praesenti leges,

Q4

præsenti quæstione reflexa circa licitum usum opinionum, autem affirmare, nullum humanum legislatorem aut iudicem tantum studii, temporis, ac laboris assumpserunt ad hanc causam determinanda, aut lege ferenda, quantum Theologi assumpserunt ad hanc stabilendam. Cur ergo queritur Celladeus? Sed & de aliis quæstionibus agitatæ eadem est ratio, quia causæ istæ semper de novo ad incudem revocantur, dum omnium priorum informationes, argumenta, & exceptiones denuo examinantur, quibus alia subinde adjunguntur, donec veritas magis ac magis stabilatur.

Mensura certa magni & parvi multum juvaret, si haberetur.

Incommodum grave quod excusat, non dicitur tale respectu finis ultimi.

Celladeus immerito fugillat causam, & confessorio.

Absurda, & æquivocationes Celladei.

25. Sed inter reliqua, illud etiam aperte falsum est, quod etsi haberemus mensuram certam ad dignoscendum magnum & parvum, adhuc nesciremus an parvum & magnum sumendum esset absolute, an comparative? an ad finem ultimum vel non ultimum? Inprimis de facto certò scimus, mensuram hanc non debere sumi in ordine ad finem ultimum, quia constat, nullum incommodum temporale aut esse, aut dici posse grave relatè ad finem ultimum. Et tamen certum est, homines sæpe excusari à lege servanda ob incommoda gravia, quæ per accidens interveniunt. Ergò scimus gravitatem incommodi non esse mensurandam in ordine ad finem ultimum. Præterea, si haberemus certam mensuram dignoscendi parvum & magnum, illa vel esset mensura magni absolute, vel magni relatè; quomodocunque autem sumeretur, multum proderet ad determinationem ejus, quod queritur, quia per illam certò sciremus, quid judicandum esset in ordine ad rem sumptam in sensu, cujus certam mensuram haberemus; inde autem procul dubio multum juvaremur ad sciendum quid esset magnum & parvum in altero genere. Immo hæc duo sunt ita connexa, ut vix sciri possit unum, quin & alterum sciatur. Si enim aliquid certò sit grave detrimentum uni, quia tantum illi nocet; rectè inferitur, ergò illud quod communiter tantundem nocet, est simpliciter grave, quia eadem est ratio utriusque; & è contrario, si aliquid sit simpliciter grave, quia communiter & universaliter tantum mali secum vehit, utique & illud erit grave respectu peculiaris Personæ, quod tantundem mali ipsi affert. Sunt enim hæc notiones ita connexæ, ut una mutuo inferat aliam.

26. Cæterum valdè cavendum est, ne mensura, qualemcunque habemus, indebitè applicetur. Casuista & prudentes confessorii valdè solliciti sunt, ut suum cuique restituantur, nec reflectant solum ad damnum debitoris, sed etiam ad creditoris incommodum respiciunt; quamvis Celladeus rem ita proponat, ac si ad ista nullatenus respicerent, sed statim absolverent debitorem, si dicat, se citra grave incommodum non posse restituere. Verum fallitur, plurimi enim in istis rebus sunt exactissimi, quos ille ex generali modo loquendi depingit ut incurios, & quilibet sub prætextu probabilitatis permittentes. Sed, laus Deo, omnia aliter se habent, ut plurimi pœnitentes ære alieno gravati benè norunt.

27. Demum in regala generali, quam proponit, latet æquivocatio: admitto quidem forum internum & externum non discrepare, quando eadem prorsus constant in utroque foro; unde toties asseritur obligatio in foro interno, quoties assereretur in foro externo, si eadem in externo patèrent, quæ patent in interno. Sed in eo æquivocat Celladeus, quòd ab ista hypothese statim

transeat ad id, quod sit absolute in foro externo, in quo debitores sæpe coguntur domos & alia vendere. Sic enim rem proponit, ac si statim homo in foro interno teneretur omnia vendere, & seipsum prorsus nudum in extrema necessitate constituere; quod certè verum non est, cum fori externi hoc probat, quia forum externum præsumit, debitorem posse per se, aut amicos externo constaret, cum non posse omnia solvere, nisi se omnibus nudet, ac in gravissima & extrema necessitate constituat, justus iudex fortassis damnet quidem illum ad aliqua de præsentibus alienanda, sed ad omnia de præsentibus vendenda, seque omnibus omnino privandum non damnet. Quod si aliquis iudex ad ista aliquid damnet, videretur summo jure, ideoque & summi injuriæ agere. Est & alia æquivocatio, quia forum externum nunquam agit, nisi actor exigat totum suum jus, & quidem quam civissime solvi. At in foro interno plerumque alia longe sunt circumstantiæ, quia sæpe est præsumptio, quòd creditor contentus sit dilatione aliqua, & solutionem per partes accipere, quando debitor sine ingenti incommodo non potest totum, aut quidquam de præsentibus solvere. Itaque Celladeus hæc in re aliud mihi videtur non fecisse, quam rem ita proponere, ut lector in varia dubia incidat, credatque eundem semper rigorem servandum esse in foro interno, qui de facto servatur in foro externo; quo nihil absurdius dici potest. Cæterum hæc inconvenientia facile vitata fuissent, si rem, ut oportebat, exactè distinxisset. Vidisset enim easdem circumstantias in casu præsentis rari aut nunquam intervenire in utroque foro, ideoque rigorem, quem de facto videmus in foro externo, non esse regulam ad procedendum in foro interno.

ASSERTIO VIII.

Optima Regula dignoscendi magnum & parvum in re præsentis est iudicium ac consensus prudentium.

28. **P**ROBATUR assertio, quam omnes ferè, Iudicium Celladeo fatente, amplectuntur, quam, proferuntque, quævis ille §. 2. eandem vehementer aversetur. Probatur, inquam, quia maxima pars hominum est incapax ad discernendum, quid sit parvum, quid magnum, seu ad taxandam magnitudinem incommodi quod excusat à lege. Ergò maxima hominum pars non potest aliam regulam habere, quam consilium peritorum. Eadem autem regula valet respectu omnium, quia in re incerta (qualis est illa, de qua loquimur) unusquisque in propria causa prudentius fidit alieno iudicio, quam proprio. Neque alia ulla regula melior, rationabilior, aut universalius afferri potest.

29. Confirmatur. Lex ex S. Isidoro, lib. 5. lib. 5. Etymol. cap. 21. quam omnes sequuntur, debet esse possibilis, id est, ut exponit S. Thomas, 1. 2. quæst. 96. art. 3. debet esse observabilis iuxta possibilitatem naturæ: Non enim, inquit, eadem imponenda sunt pueris, quæ imponuntur viris perfectis. Hinc sic arguo: Pueri eximuntur ab aliquibus legibus, eò quòd observatio talium legum sit nimis difficilis pueris. Ponamus puerum, adolefcere incipientem, movere quæstionem, an de facto obligetur? Aut certè, quando dictis le-

gibus obligabitur? Quid juxta leges prudentiae facere debet adolescens iste, ut tutus sit in conscientia? Non aliud profectò, quam prudentes consulere, & eorum resolutioni se accommodare. Eadem autem est ratio de omnibus, qui per seipsum talia dubia resolvere nequeunt. Immo & quivis in propria causa, ut jam notatum est, prudentius facit, si aliorum peritorum consilio, quam propriae directioni se permittat. Ergò judicium, opinio, & consensus peritorum est optima regula dignoscendi magnum & parvum in praesenti materia.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Celladei.

Objectio 1. 30. **O**BJECIT primò. Si res hæc judicio prudentum relinquatur, magna tam reum quam opinionum confusio oritur, quia quod uni magnum, id alteri parvum videbitur. Præterea per hoc magno errandi periculo exponimur. Demum sic incidimus in æquitatem cerebrinam, quam Juristæ meritò judicant esse valde periculolam.

Respondet, ex usu hujus regulæ futuram quidem aliquam, sed non adeo magnam, ut Celladeus imaginatur, opinionum varietatem, ut de facto videre est inter Autores, qui de hac re non usque adeo discrepant. Deinde tota varietas versatur circa quantitatem mediocrem, quæ mediat inter magnum & parvum certò cognitum. In hac autem discernenda necessariò exponitur periculo errandi; quia Deus non dedit media, quibus possimus veritatem ipsam certò assequi. Itaque si post diligentiam debitam erremus, error nobis tribuendus non erit. Ideoque nemini vitio verti potest, quòd talis erroris periculo se exponat; maxime cum versemur in re, quam legislator sufficienter non declaravit; in talibus enim ex ipsa legislatoris mente æquum est, totam rem hanc, & absolutam obligationem legis circa ea, quæ ipse sufficienter non expressit, in prudentem tandem resolutionem devolvi. Demum hæc non est illa æquitas cerebrina, quam Juristæ damnant; loquuntur enim de illis, qui omnia suo Judicio definire volunt, etiam quando quaestio per leges determinari potest; vel certè de illis, qui indebitè suis opinionibus addicti, eas quodammodò adorant, & alios omnes sibi comparatos contempnunt, quique propterea verè sunt homines duri capitis, & meritò appellantur cerebrosi. At utrumque horum valde perniciosum est. Verum quando quaestio per leges ipsas determinari nequit, Juristæ non reprehendunt eos, qui post debitum examen ope rationis resolvunt dubia; hoc enim laude non reprehensione dignum est, & ab illis, non minus quam à Theologis, quotidie in praxim reducitur.

Objectio 2. 31. **O**BJECIT secundò, tam difficile est verè prudentes à verè non prudentibus, quam magnum à parvo, vel grave à levi discernere. Ergò judicium prudentum non est medium aptum ad discernendum parvum & magnum.

Respondet, prudentes alios esse tales quoad se, alios quoad nos. Illi sunt prudentes quoad se, qui sunt sufficientes ad rationabiliter judicandum de re proposita, secundum rei ipsius qualitatem, relate ad capacitatem humanam. Illi sunt prudentes quoad nos, qui meritò præsumuntur habere talem sufficientiam, quamvis fortassis aliquando illà careant. Porro facile est utrosque

discernere, ut latè ostensum est, quaest. 24. & quaest. 41. Per hos ergò facile scire possumus magnum & parvum, grave & leve.

32. **O**BJECIT tertio. In aliquibus legibus mensura incommodi excusantis admittitur ab ipso legislatore; sic nec senes, nec pueri obligantur ad jejunium: aliquando magnitudo mali est manifesta & omnibus indubitata; sic febris à jejunio, officio, aliisque liberat. At quando non sumus in rebus ita manifestis, tutior pars tenenda est.

Confirmatur. Superiores Societatis Jesu, & aliorum Ordinum, habent privilegium commutandi officium. At privilegium probat obligationem in non privilegiatis. Et S. Thomas in 3. dist. 37. quaest. 1. art. 4. tradit, necessariam esse dispensationem, etiam quando cessat intentio & ratio legis. Ergò à fortiori in dubio. Hæc sunt quæ Celladeus contra positam assertionem objecit.

Respondet inprimis, doctrinam hujus objectionis aperte contradicere toti intento, ac potissimo asserto Celladei. Contendit ille, verum ac positivum probabile sufficere ad conscientiam rectè formandam. Hoc probabile locum habet, quando deest certitudo. Ergò sufficit, absente certitudine. Ergò aperte sibi contradicit Celladeus, dum hic dicit, tutiorem partem tenendam esse, ubi deest certitudo.

33. **R**espondeo 2. Objectionem continere doctrinam undequaque insufficientem, & falsam. Peto enim, quis legislator præscribens jejunium excepit pueros & senes? Rursus si quis eos exceperit, peto, quos nomine puerorum & senum intellexerit. Profectò si hæc per ipsum legislatorem determinata fuissent, leges illæ seu exceptiones legales citatæ fuissent ab Autoribus, quas tamen, ni fallor, à nemine citatas invenies. Præterea si legislator ista determinasset, nulla esset lis inter Doctores, quinam, & in qua ætate homines sint reputandi senes? & tamen de hoc ipso disputant, alii hanc, alii illam ætatem pro senectate statuentibus. Stat ergò, legislatorem ista non determinasse, sed communi prudentum judicio ea reliquisse. Idem dicendum de aliis etiam titulis, ob quos homines à jejunando excusantur. Insufficiens ergò est, & falsum, quod de jejunio expressit Celladeus.

34. **S**ed magis insufficientis apertiùsque falsum est, quod ait, febri à jejunio, officio, aliisque ejusmodi, absque omni dubio excusare. Profectò hæc expressio valde periculosa est, quia communis opinio docet, quod aliquando febris tertiana, aut quartana non excuset à recitatione horarum, si officium citra magnum incommodum anticipari possit. Uno verbo non omnis febris reddit recitationem horarum adeo difficilem & noxiam, ut titulo illius detur sufficientis excusatio. At qui legit Celladeum putabit, oppositum non solum esse verum sed certum. Et tamen is est, qui alios periculi arguit ob laxitatem, qui tamen longè accuratius loquuntur, quam ipse; & ita mentem exponunt, ut ex verbis ipsorum nemo facile erret. At ipse sæpe ita loquitur, ut Lector facillimè erraturus sit, & conclusiones certò falsas pro certò veris illaturus.

35. **Q**uod additur circa privilegium commutandi horas in leviorum orationem, nil facit ad rem; quia privilegium illud ideo datum est, ut, mediante superioris voluntate, certò excusentur subditi, non solum in dubio de sufficientia difficultatis, sed etiam quando constat, causam parte non

Objectio 3.

Celladei contradictio.

Legislator præscribens jejunium, non declarat, qui sint à lege excepti.

Alius Celladei error.

Inaccuratè loquitur & ansam errandi, Lectori præbet.

Aliquando non semper, privilegium supponit obligationem in non privilegiatis.

Autores solum discernere circa mensuram mediocrem inter parvum & magnum certò cogitator.

Æquitas cerebrina, quid significet?

Prudentes facile sciuntur.

non esse absolute sufficientem. Ceterum, privilegium aliquando quidem supponit obligationem in non privilegiatis, sed non semper eam supponit; quia dari potest ad scrupulos arcendos. Saep enim homines scrupulose timent, an causa sit vere sufficiens, qualis apparet; ad tales autem scrupulos sedandos congruum fuit, dari privilegium superioribus ad liberandos subditos a tali vexatione, & ad illos certificandos, quod liberi sint, saltem ex vi privilegii ipsis concessi. Itaque hinc est, quod Auctores communiter doceant, privilegium concessum non semper supponere obligationem; quasi vero certum sit, quod obligatio vigeret, si privilegium abesset. Demum quod affertur ex S. Thoma non urget, quia dictum S. Thomae intelligi debet, quando finis legis solum cessat in aliquo particulari; hoc enim non obstante, singularis ille homo obligatur lege, nec sine dispensatione liberatur ejus onere. At quando finis & ratio legis cessat generaliter, cessat etiam lex, ut docent Auctores, qui ex professo doctrinam de legibus tradunt.

vius juxta exigentiam materiae. Hoc ex eo patet, quod superiores facilius, & ob minora incommoda dispensent in una, quam in alia. Ergo minora incommoda sufficient ad dispensationem rationabilem in una, quam in alia lege. Ergo si militer minora incommoda sufficient ad penitus evacuandam obligationem unius, quam alterius; in quo Theologi etiam conveniunt. Ergo quantitas incommodi excusantis non est una eademque in omnibus legibus, sed aliquam variationem subit.

Porro ad tractatum de materiis particularibus pertinet determinare, quae sit quantitas incommodi excusantis ab observatione legum, materia illas praecipientium. Illud solum dici potest in genere, quod quantitas illa colligenda sit ex natura rei praecipuae, ex doctorum explicatione, atque ex praxi sensuque subditorum. Ex his enim optimè colligitur intentio legislatoris, & rectè determinatur, quod per unam legem obligare voluit ad majus incommodum subendum, quam per aliam.

ASSERTIO IX.

Quantitas incommodi excusantis ab observatione legum, non est una eademque in omnibus legibus, sed aliquam varietatem subit, quam sub generalitate aliqua explicandam assumo.

Quantitas incommodi excusantis ab observatione legum non est una eademque in omnibus legibus, sed aliquam varietatem subit, quam sub generalitate aliqua explicandam assumo.

36. **PROBATUR.** Leges positivae, ut bene arguit Bresserus lib. 4. cap. 17. num. 185. non obligant aequaliter, sed una gravius, una le-

QUAESTIO QUINQUAGESIMA-
NONA.

Virum Epiikia locum habeat in dubiis?

ASSERTIO PRIMA.

Ratio quaestionis instituitur.

QUAESTIO haec consecutanea est ad praecedentem, a qua magna ex parte dependet. De hac quaestione agit Celladeus lib. 4. quaest. 16. ubi contendit, Epiikiam locum non habere, nisi quando tutius est agere contra verba legis, quam juxta illa operari. Inde autem infert, omnes eos errare, qui putant, Epiikiam tunc intervenire, quando vel ob difficultatem intervenientem, vel praesumptam superioris voluntatem, aut aliam interpretationem leges non servantur; plerumque enim in istis casibus constat, eum, qui legem non servat, sectari partem minus tutam, ac proinde constat, etiam eum ex Epiikia non operari. Haec & hujusmodi plura habet in ista quaestione, in quibus a vero non parum desecit, ut ex sequentibus assertionibus patebit.

Propositum sit explicare propriam essentiam Epiikia.

2. **E**PIIKIA, seu *ἐπιικήσια*, est vox Graeca; derivatur ab *ἐπι*, quod significat supra, & *ἰκός*, quod significat aequum, consentaneum, ac decens; adeo ut *ἐπιικήσια* idem sit quod latine excellens quaedam aequitas. Aristoteles agit de Epiikia, seu aequitate 1. *Rhet. cap. 13.* & postissime 5. *Eth. cap. 14.* ubi dicit, Epiikiam esse meliorem quandam ac sublimiorem justitiam, utpote quae non ex legibus, sed ex aequo & bono regulam sumit, & quid sit agendum determinat. Rursus lib. 6. cap. 11. definit Epiikiam esse rectum judicium aequi & boni. Et sine dubio Epiikia propriissime accipitur pro dictamine intellectus, ideoque Aristoteles eam recensuit inter partes Prudentiae, & *Γνώμην* appellavit. Ceterum aequum & bonum